

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תניינא

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת משפטים

ירושלים עיה"ק תוכב"א
תש"פ לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ו בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמרים על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת", אשר רובם רואים אור לראשונה כאן בס"ד.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה

במייל: 8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות
בנקודות המכירה
של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר
הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות
ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת משפטים

מפתח העניינים

הקונה עבד לעצמו כאילו קונה אדון לעצמו / בקשתו של הקב"ה - לא תפוק מתטנפא בחובין / אלין איגון סדורין דגלגולין / יש סיעתא דשמיא מיוחדת לדיינים לפסוק כפי הצדק והישר / מעשים בגדולי ישראל שזכו לסיעתא דשמיא בדין / חכמתו של רבי אליהו חיים מייזל זצ"ל / חיזוק במידת החסד ובעניני בין אדם לחבירו

מפתח חידושי תורה

- א. בענין עבודות המותרות בעבד עברי..... כב
ב. בענין בעל השור נקי..... כג
ג. בענין חזר ושנה שור וחמור..... כד
ד. בענין מכשפה לא תחיה..... כז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מורגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה

תנצב"ה

גליון זה מוקדש לעילוי נשמת ר' יצחק אריה סימן טוב בן רבקה ז"ל

הקונה עבד לעצמו כאילו קונה אדון לעצמו

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן בכמה נקודות שבפרשת השבוע, פרשת משפטים.

הפרשה שלנו גדושה ומלאה במצוות, ורש"י, שלולי פירושו לא היינו מוצאים ידנו ורגלינו בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, האריך בביאור המקראות האלו יותר מכל פרשה אחרת שבחומש. אנו נתבונן בכמה ענינים.

המצוה הראשונה שבה מתחילה הפרשה, היא עבד עברי: ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם. כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם. ולאחר מכן יש ענין נוסף, אמה העבריה, וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים וכו'.

הפרשה מתחילה בדיני עבדים ואמה עבריה, וכאן יש מצוה לעקור ולשרש את השיבושים שיש אצל הרבה בענין עבד עברי. יש שקראו בילדותם ספרים חיצוניים ששם מתוארים ומסופרים התנהגויות של עריצות השליטים הנכרים ביחס לעבדים כפי שהיה בעבר, ואז כשבאים לפרשה הזו, הואיל ואינם חוקרים ודורשים כדבעי להבין את מצוות התורה על בוריים, נדמה להם שאותם הסיפורים וצורת העבדים שהיה בספרים ההם, זה גם מה שכתוב כאן.

ולא היא . ח"ו. די לנו במה שלימדו אותנו רבותינו ואמרו (קדושין כב.) 'כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו'. על פי דיני התורה, האדון חייב לדאוג לעבד שלו יותר ממה שדואג לעצמו, וכמו שהביאו בגמרא (קדושין שם) כמה דוגמאות, שאם היה האדון אוכל פת נקיה, סולת, אינו יכול לומר לעבד שלו אתה תאכל לחם שחור. הוא מחוייב לדאוג לעבד כפי שדואג לעצמו, ומה שהוא אוכל ושותה זה מה שצריך ליתן גם לעבדו. ויתירה מזו, אומרת הגמרא, אם יש לו רק כר אחד או שמיכה אחת, אינו יכול לומר 'חייך קודמין' וישתמש הוא האדון בכר ובכסות, אלא חייב לתת את הכר והשמיכה לעבד. אם אין לו שני מזרונים, הוא חייב לתת את המזרון לעבד והוא, האדון, יישן על הרצפה. ואם קשה לו לישון על הרצפה? יש פתרון, הוא יכול להיות ער וללמוד כל הלילה.. אבל בשום פנים הוא לא יכול לומר לעבד שלו 'אתה העבד שלי ותאכל פחות טוב ממני', אלא להיפך, העבד מתעלה יותר ממנו. והמעייין יראה בלשון הרמב"ם בהלכות עבדים (פ"א ה"ו ואילך), שהביא הרבה פרטי דינים בזה.

כל הסיפורים על הגויים שהתנהגו בעריצות ובאכזריות כלפי העבדים, כל זה אצלם היה. אבל אצלנו חלילה וחס. אסור להכות את העבד, אסור לצער אותו ואסור לבייש אותו. ובעצם, ה'עבד' הזה הוא רק עבד בשם, אבל למעשה הוא כמו כל שכיר. מחמת שהתנהג שלא כשורה וגנב, ואת כל מה שגנב בזבז ולא היה לו מהיכן לשלם ולהחזיר את חובותיו, לא אומרים לו בוא ותשב במאסר שנה או שנתיים לכפר על הגניבה שגנבת כמו שעושים

היום, אלא להיפך. משפטי התורה הם בצדק ובמידה כנגד מידה. אומרים לו, למה גנבת? - כי היית צריך כסף ולא רצית לעבוד בשביל זה, ולכן גנבת וחיסרת את ממונו של פלוני, אז אתה צריך במידה כנגד מידה ללכת לעבוד עכשיו, תקבל את שכרך, ותוכל להחזיר ולהשלים את ממונו של הנגב.

הוא הדין אמה העבריה, שכמו שמביא בעל החינוך (מצוה מ"ג וע"ש), מי הוא זה שמוכר את בתו לאמה? אחד שמצבו כל כך קשה שאין לו אגורה שחוקה, הוא ורק הוא התירה לו התורה שימכור את בתו לאמה. ואין זו מכירה בעלמא אלא הוא נותן את בתו לאחד שתהיה לו לאשה, ואז היא יוצאת מהעוני של אביה ונכנסת למצב הכלכלי הטוב של האדון. ממצב "עניה" להיות "גברת" (חינוך שם). כך הם משפטי ה', בחן בחסד וברחמים.

בקשתו של הקב"ה - לא תפוק מתטנפא בחובין

אלו הם פשטן של מקראות. אבל ראוי להביא כאן את לשון הזהר הקדוש ח"ב (דף צו), שדורש את כל המקראות האלו גם בעומק לפנים מעומק.

וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים. דורשים רבותינו, וכי ימכור איש - דא קודשא בריך הוא. האיש המוכר הוא הקב"ה, ה' איש מלחמה. את בתו - דא נשמתא קדישתא. זו הנשמה הקדושה שכל אחד ואחד מקבל בשעה שבא לאויר העולם. הקב"ה מוריד מעולם הנשמות נשמה קדושה ונעלה, שמעלתה לדעת הרבה גדולה יותר ממעלת מלאכי השרת (נפש החיים ש"א פ"י ועיין בראש מאמר דרך עץ חיים), ושולח אותה לכאן, לעולם הזה. לאמה - למהוי אמה משתעבדא ביניינו בהאי עלמא. הנשמה באה לכאן, והרי היא נשמה רוחנית ואין לה שום קשר עם כל עולם החומר, אבל הקב"ה מוכר אותה, שולח אותה לזה העולם, להיות משועבדת כאן, בעולם הגשמי והחומרי.

דורש הזהר: כמטא מיניינו, הקב"ה מבקש, בשעתא דמטי זימנא לנפקא מהאי עלמא, מתי שייגיע אותו הזמן שהנשמה צריכה לחזור לצור מחצבתה ולשוב לעולם העליון, כמטא מיניינו, לא תצא כצאת העבדים - לא תפוק מתטנפא בחובין. שלא תשוב מלוכלכת ופגומה. תפוק בת חורין ברירה נקיה, שתצא הנשמה ותשוב אל הקב"ה נקיה וברה, בגין דיחדי בה מארה אז הקב"ה יוכל להיות שמח בה, וישתבח בה ויהיב לה אגר טב בצחצוחי דגנתא דעדן. נשמה כזו שתחזור קדושה וטהורה, נקיה וברה, הקב"ה שמח בה, יכניס אותה לגן עדן ויתן לה את שכר פעולתה.

החפץ חיים זצ"ל סיפר בדרך משל על עשיר אחד, רבי ברוך, שהיה בעל חסד מופלג. תמיד היו פונים אליו כל הנוקקים והנצרכים ומבקשים ממנו שיעזור להם, והוא מצידו

מעולם לא סירב. תמיד היתה ידו פשוטה ולבו רחב ונדיב, וסייע לכל מבקש במה שיכל, אם בהלוואה ואם במתנה.

יום אחד מתקשר אליו מישהו למקום העבודה שלו ואומר לו, תשמע רבי ברוך, מצבי בכי רע ואני מבקש שתעזור לי. מה קרה? - אני עומד לפני חתונת הבן שלי, ואתה יודע, יוקר השערים הוא נורא, ואין לאל ידי לחתן אותו. שואל אותו רבי ברוך, כמה אתה צריך, והוא משיב, הלוואה של אלפים רובל. בסכום הזה אוכל לערוך לבני חתונה מפוארת עם כל מה שצריך. אמר לו רבי ברוך, בסדר גמור. אני גומר היום את העבודה בשעה אחת, תבוא לכאן ואתן לך את הסכום המבוקש. אותו יהודי שמע, והתחיל מברך את רבי ברוך. רבי ברוך תהיה ברוך, אני לא יודע איך להודות לך, וכהנה וכהנה. בשעה אחת אבוא אליך ואקח ממך את הכסף.

הגיעה השעה אחת, ורבי ברוך נשאר במקום העבודה ומחכה לאותו יהודי שיבוא לקחת את כספו. הוא מחכה, והזמן עובר ואותו אחד לא בא. הגיעה כבר השעה שתיים, ולאחר מכן השעה שלוש, ואותו יהודי לא מגיע. הלך רבי ברוך לביתו.

למחרת בתשע בבוקר, שוב טלפון. 'רבי ברוך, תציל אותי'. יש לי בן לחתן ואין לי אגורה שחוקה ופרוטה לפרטה. אני מוכרח להשיג אלפים רובל ואין לי מהיכן, אנא! אתה היחיד שיכול לעזור לי. רבי ברוך משיב, בסדר. תבוא אליי היום בשעה אחת בצהריים, לאחר שאני גומר את העבודה.

הגיעה השעה אחת, ורבי ברוך מחכה לו. ושוב, הוא לא בא. מחכה שעה נוספת, והיהודי לא מגיע. הלך רבי ברוך לביתו.

למחרת, שוב בתשע בבוקר, טלפון. רבי ברוך תעזור לי! מה קרה? - יש לי בן לחתן ואין לי כסף, אנא עזור לי. אמר לו רבי ברוך, הרי כבר דברנו ואמרתי לך כבר כמה פעמים, אני מוכן לעזור לך ולתת לך את כל הכסף הדרוש בהלוואה, רק תבוא. שוב קבע לו זמן לבוא באותו היום, וברוך ה', הפעם הוא הגיע.

שאל אותו רבי ברוך כמה אמרת שאתה צריך, אלפים רובל? הנה לך, בבקשה. מתי תחזיר את הכסף? שנה, שנתיים? אמר לו, אני מבקש את הכסף לשלוש שנים. עוד שלש שנים אוכל להחזיר לך את כל הכסף. הסכים רבי ברוך והיהודי יצא לדרכו.

עברה שנה ועברו שנתיים ושלוש, ובא היהודי והחזיר לו את הכסף. אבל לא סתם החזיר, אלא החזיר בדיוק ממש את אותה החבילה שקיבל, עם הגומי שהיה שם מתחילה. בדיוק את אותם אלפים רובל שקיבל, את אותם שטרות עצמם החזיר. שאל אותו רבי ברוך, בשביל מה לקחת את הכסף? כל כך הרבה צעקת שאתה צריך את הכסף, התקשרת פעם

ועוד פעם, והנה קבלת את הכסף. בסוף אתה מחזיר לי את אותה החבילה בדיוק? למה? - והרי אם הרובלים האלו היו נשארם אצלי הייתי יכול בשלושת השנים הללו לתת הלוואות לאחרים או לעשות אתם צדקות, או בכלל לעשות אתם עסקים ורווחים, ועכשיו שהחזרת את אותם הרובלים, לא השתמשת בהם בכלל, איזה טעם יש בדבר? על מה ולמה עשית ככה? ובוודאי, העשיר צודק.

אמר החפץ חיים זצ"ל, בא אחד וקיבל נשמה אלקית לשבעים שנה, בזה העולם. בשביל מה הוא קיבל את הנשמה? בשביל מה היא ירדה לעולם ולמה לא תשאר בעולם העליון יחד עם כל הנשמות והמלאכים? אלא, כי מטרה גדולה יש לה. שתטרח יחד עם הגוף ותסגל ותאסוף ותקבץ תורה ומצוות. את אלו היא לא יכולה לעשות בעולם העליון. שם אין יצר הרע, אין נסיונות ואין קשיים, ואין עבודה. רק כאן, שיש את המלחמה היומיומית, יכולה הנשמה לאסוף מצוות למרות הקשיים והנסיונות ובוזה היא עושה נחת רוח לבורא יתברך.

ואם כן, הבה ונחשוב. לו יצוייר שאדם מחזיר את נשמתו לבוראה אחרי שבעים שנה, בדיוק כמו שקיבל אותה. באותה קדושה ובאותה המעלה, בלי שום שינוי ושום חיסרון, אבל גם בלי תוספת מעלה. וכי לא היתה עליו תביעה? בודאי שהיתה עליו תביעה. בשביל מה קבלת את הנשמה הזו? בשביל מה שלחו לך את הנשמה והורידו אותה לעולם החומר, בשביל שתשאר כמו שהיא? בשביל זה היא יכלה מלכתחילה להשאר בעולם העליון. היא נשלחה כדי שתוסיף ותאסוף עוד תורה, עוד מצוות ועוד מעשים טובים.

קל וחומר בן בנו של קל וחומר, אם אחד לא מחזיר את הנשמה שלו, אלא מחזיר זכר לנשמה שלו. הנשמה שלו חוזרת והיא 'נקבים נקבים חלולים חלולים', חלילה. כמה טענה תהיה עליו! הרי גם אם היה מחזיר את הנשמה כמו שהיא, היתה עליו תביעה, קל וחומר אם מחזיר אותה כשהיא מלוכלכת ומטונפת בחטאים, כמה גדולה התביעה עליו וכמה רבה היא הבכיה.

וזה מה שאומר הזהר, **במטי מיניכנו**, הקב"ה מבקש מכולנו, מבקש! **בשעתא דמטי זימנא** **לנפקא מהאי עלמא, לא תצא כצאת העבדים.** הקב"ה מבקש, תדאג שהנשמה שלך לא תחזור 'מתנפא בחובין', מלוכלכת בחטאים.

ובהיות וכל המחובר לחיים עוד יש לו תקווה, ואנחנו נמצאים בעולם המעשה, וכמו שאמר רבי ישראל מסלנט זצ"ל ש'כל זמן שהנר דולק אפשר עוד לתקן, אל לו לאדם לפול ברוחו כשהוא רואה את מצבו הירוד, ואל יתייאש ויאמר 'אין מה לעשות, אני כבר אבוד, והקב"ה ירחם עלי ויחזיר אותי בגלגול ואז בפעם הבאה אני אהיה צדיק'. ובאמת, ודאי שהקב"ה יחזיר אותך בגלגול, אבל אולי יחזיר אותך בגלגול אצל תיש? גם זה אפשר שיהיה.. ואז מה תעשה?.. אל תסמוך על פעמים אחרות, כל זמן שהנר דולק אפשר עוד לתקן! אדם

יכול לעשות תשובה כמו שצריך, להכניס את עצמו למהלך של תורה ומצוות ובעזרת ה' הבא ליטהר מסייעין אותו (שבת קד).

ואמרו רז"ל שהבא ליטהר מסייעין בידו, והכוונה שהקב"ה שולח מלאכים מן השמים לסייע בידו. אם האדם באמת רוצה לחזור בתשובה, הוא יקבל סיוע אלהי ויעזרו לו להתקדש ולהטהר על ידי התורה והמצוות שישתדל בהם (עיין ספר חרדים פרק ע' וריטב"א יומא ט"ל ב').

אבל אם האדם לא עושה כן חלילה, ממשיך הזהר ואומר: **אם רעה היא בעיני אדוניה - דקא אסתאבא בחובין ובטנפא דחטאין**, התלכלכה הנשמה הקדושה בחטאים ובעוונות, **בדין לא יעדה באל"ף**. דורשים יעדה מלשון "עדי", מלשון תכשיט. נשמה שכזו הקב"ה לא רוצה בה ולא יכול להתפאר ולהשתבח בה, **ואתאביד**. אבל **אם תב בתיובתא** אם הוא חוזר בתשובה, הוא ניצל, והפדה, הוא פודה את נפשו **כמו שכתוב** (איוב לג) **פדה נפשו מעבור בשחת. לבתר דתב בתיובתא פדא לה מארחא גיהנם**, ובזה מציל את נשמתו שלא תענש בעונשי מעלה החמורים, ויזכה גם הוא להכנס לגן עדן ולהתענג על זיו השכינה. והזהר ממשיך ודורש הלאה גם את כל הפסוקים על זו הדרך.

אלין אינון סדורין דגלגולין

ובאמת כבר בתחילת הפרשה על הכתוב 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם', איתא בזהר הקדוש (דף צד), **פתח רבי שמעון ואמר ואלה המשפטים, תרגום, אומר תרגום אונקלוס, ואילין דיניא דתסדר קדמיהון**. כלומר, אלו הם הדינים שתשים לפני בני ישראל, ותסדר אותם לפניהם כשולחן ערוך, וכמו שמובא ברש"י.

אבל הזהר דורש: **אלין אינון סדורין דגלגולא**. אלו המשפטים שכתובים כאן בפרשה, אלו הם סדר הגלגולים. וזה דבר מפליא, מה ענין המשפטים לעניני הגלגול? הבעל שם טוב ביאר את מאמר הזהר, ונביא את דבריו (המובאים בספר דגל מחנה אפרים):

איתא בזהר הקדוש על הפסוק אשר תשים לפניהם, אילין אינון סדורין דגלגולין. והוא תמוה מה ענין זה לזה, לכאורה הפסוק מפרש ואיזיל בדיני ממונות. הרי כל הפרשה עוסקת בהלכות חושן משפט, מתחיל בעניני עבדים וממשיך בעניני שומרים ובעניני נזיקין, כי תצא אש וכדומה, ומהי כוונת הזהר בזה?

אך שמעתי בענין הדין, שאחד דן את חברו בבית דין ויודע בעצמו שבוודאי הוא זכאי בדין. הרבה פעמים קורה שיש לאדם טענות ומענות עם חברו בעניני ממונות, והוא יודע בבירור ובוודאות מוחלטת שהוא צודק ולא חברו, והוא זכאי בדין, ואף על פי כן כשהוא בא לדין תורה, הוא יוצא על פי דיני התורה חייב בדין. והוא עומד ומתפלל, איך יכול להיות

כדבר הזה, והרי תורה אמת כתיב בה וכל דרכיה דרכי נועם, וכי זו אמיתות התורה ונועם דרכיה? אני יודע שאני זכאי, והנה כאן התורה מחייבת אותי?

אומר הבעל שם טוב, אל יקשה לו. כי בודאי היה חייב לחבירו בגלגול העבר לאיש הזה הדין עמו, וכעת חייבתו התורה לשלם לו כדי לצאת ידי חובתו. וחבירו שלוקח עתה המעות במרמה עתיד הוא ליתן את הדין. גם אותו אחד שקיבל עכשיו את הכסף שלא לפי האמת, לא יחשוב לעצמו איזה יופי, יצאתי נשכר. חלילה. כבר אמרו רבותינו על הלל הזקן (אבות פ"ב מ"ו), 'אף הוא ראה גולגולת אחת שצפה על פני המים', ראה אחד שטבע במים וראשו צף על פני המים, 'אמר על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון'. אתה הטבעת מישהו, ולכן הטביעו אותך. כי כך חקק הקב"ה בעולמו, שיש מדה כנגד מדה. אבל וסוף מטיפיך, גם אלה שהטביעו אותך, גם הם יקבלו את זה.

אתה יצאת חייב בדין הגם שאתה יודע שהצדק אתך, ואיך קרה הזה שהתחייבת? - זהו מפני שהיית חייב לחבירך את הכסף מהגלגול הקודם, ובגלל דיני התורה שהם בצדק וביושר יצאת עכשיו חייב בדין, כדי לפרוע את חובך. ואף על פי כן אותו אחד שקיבל עכשיו כסף שלא כדין גם הוא עתיד ליתן את הדין.

וכאלה רבים בעלי דינין. ובאמת מי שמתעסק בעניני הדין רואה הרבה פעמים כדברים האלה. וזהו שרימו הזוהר הקדוש, ואלה המשפטים, שהם אכן, דיני ממונות, - אבל אינון סודיין הגלגולין. דהיינו שאדון הכל, בורא כל הנשמות, הוא היודע איך היו הגלגולים שעברו בין איש לחבירו, הוא המסבב ומנהיג את עולמו בחסד וברחמים בצדק ובמשפט אמת, לשפוט בין איש ובין רעהו.

אלו דברי הבעל שם טוב. והיה מעשה בזמנו שיהודי נכנס לחבירו ואמר לו הרי אנחנו מכירים הרבה שנים ואתה נאמן עלי, תעשה לי טובה, אני נוסע לדרכי ואני מבקש שתשמור לי על כספי עד שאחזור. נתן לו את הכסף, וזה היה סכום גדול, ונסע. אחרי שנה שנתיים חזר, ובא לקחת את הכסף. בינתיים עד שחזר המפקיד, חבירו השומר שמר לו על הכסף מת. וההלכה אומרת שאם השומר אמר לבנים שלו קודם שמת ממני הוא קיבל את הכסף, מחזירים לו. אבל אם לא אמר להם שכסף פלוני שייך לאלמוני, נשבעים הבנים ונפטרים מלשלם.

כשחזר המפקיד ושמע שמת השומר, פנה לבנים שלו ואמר להם לפני כמה שנים הפקדתי אצל אביכם סכום כסף גדול של כמה אלפים ורבבות, תחזירו לי אותו. אמרו לו היתומים, אנחנו לא יודעים דבר, אבינו לא אמר לנו כדבר הזה, יכול להיות שאתה צודק ויכול להיות שלא.. הלכו לדין תורה, ופסקו על פי הדין שהיתומים נשבעים שלא יודעים דבר ונפטרו מלשלם. הכסף נשאר אצל היתומים. וכל העולם יודעים שזה המפקיד הוא איש נאמן,

חסיד וירא שמים, ואותו פלוני שמת לא היה עשיר, אז לכאורה הצדק צועק, שבודאי שכדברי המפקיד כן הוא שממנו בא כל הכסף לשומר! אבל דין תורה הוא דין תורה, והמפקיד יצא וידיו על התחתונה.

שאלו את הבעל שם טוב על זה, איך ייתכן שיצא משפט מעוקל בדין תורה, והרי כתוב 'אלהים נצב בעדת אל' - כשיש דין תורה הקב"ה נמצא שם ומשתתף בדין, ואיך יכול להיות כדבר הזה? והשיב, שזה בהשגחה ובדקדוק ה' יתברך. בגלגול שעבר היה זה חייב לזה ולא פרע לו וכעת החזיר לו לתקן נשמתו, לא החסיר ולא העדיף, וזהו דין אמת לאמיתו. לנו זה נראה כדבר לא מובן ולא ישר, אבל אומר הבעל שם טוב, אדרבה, זהו הדין לאמיתותו. ורק ה' שיודע כל תהלוכות בני האדם בגלגולים שהיו בעבר, יודע לסובב בהשגחה את הכל כפי הצדק והיושר.

יש סיעתא דשמיא מיוחדת לדיינים לפסוק כפי הצדק והיושר

התפקיד של הדיינים ושל החכמים לדון כפי ההלכה הפסוקה, בין אם מבינים ובין אם לא. 'אין לדיין אלא מה שענינו רואות' (סנהדרין ו:). והקב"ה מגלגל הגלגולים מסובב הסיבות ועילת העילות הוא נמצא בין הדיינים ועושה את שלו ומסובב את הענינים כפי מה שצריך.

אמנם הדיין צריך להיות פיקח ולראות שהדין לא יהיה דין מרומה. ומי שמוסר נפש בשביל כלל ישראל ובשביל ללמד את העם חוק ומשפט, והוא מחפש בכל דבר מה כתוב בתורה ולא את מה שהוא מחפש בתורה, אז מסייעים לו מן השמים ונותנים לו סיעתא דשמיא מיוחדת שלא תצא תקלה מתחת ידו.

ספרו על הגאון בעל הנודע ביהודה זצ"ל, שהיה רב בפראג לפני כמאתים שנה, ונפטר שם בשנת תקל"ו. פראג היתה אז נקראת בפי כל 'ירושלים דבוהמיה', לפי שהיתה עיר ואם בישראל, והיו בה מקומות תורה בלי גבול, ישיבות, בתי כנסיות ובתי מדרשות. הנודע ביהודה היה קודם לכן רב בקהילה קטנה ונדחת, 'יאמפול', מקום שלא שמענו עליו מעולם, וכשביקשו ממנו והוא הגיע להיות רב בפראג, היו שם כמה אנשים שלא מצא חן בעיניהם הענין. אמרו, בעיר חשובה כמו שלנו, שישבו על כסא הרבנות בה גדולים שבגדולים כמו המהר"ל ועוד, יבוא עכשיו איזה רב שלא שמענו שמעו מקהילה קטנה ונדחת? צריך שהרב שלנו יהיה רב מפורסם שיצא שמעו בכל העולם. החליטו אותם אנשים שיערימו קשיים על הרב החדש, ויבחנו ויבדקו אם באמת הוא גברא רבא וראוי לשבת על כסא הרבנות בפראג.

מה עשו? לקחו שני אנשים, ולימדו אותם היטב את הסוגיא בחולין (דף מב:): 'בוקא דאטמא דשף מדוכתיה'. זו סוגיא עמוקה על עצם הירך של הבהמה שנעקר ממקומו, ויש בזה

הרבה פרטים סבוכים בגמרא ובפוסקים. אמרו לאותם אנשים, תבואו לרב החדש בזמן ההכתרה שלו, בזמן שיושבים לידו כל חכמי העיר וכל הפרנסים, וגם כל אנשי העיר נמצאים שם, ובמעמד הזה תבואו ותאמרו לרב ששחתם בהמה ויש לכם את השאלה הזו, ותשאלו אותו מה דין הבהמה. אם יענה שהשחיטה כשרה, תתקיפו אותו בקושיות אלו ואלו, איך אתה מכשיר, הרי יש שיטה כזו ושיטה כזו, ויש ספק כזה ויש סברא שכזו, עד שתביכו אותו. ואם יגיד לכם שהבהמה טריפה, תהפכו את הקערה על פיה ותשאלו אותו למה אתה מטריף, הרי יש שיטות כאלו ויש שיטות כאלו, עד שתביכו את הרב ותהיה סערה.

וכך היה. הנודע ביהודה הגיע ונכנס וערכו לכבודו סעודה גדולה^א. באמצע הסעודה, באו אותם שני האנשים, ואמרו לו, כבוד הרב, יש לנו שאלה חמורה. שחטנו בהמה ומצאנו שיש בה ספק גדול, 'בוקא דאטמא', ישמע כבוד הרב וישיב. שמע הנודע ביהודה את השאלה, והתחיל לדון בשיטות והסברות והיה מצדד להתיר. שמעו זאת השנים ואמרו, סליחה מכבוד הרב, אמנם כבודו רב העיר, אבל במחילה, דבריו הם דברי תימה, איך הרב מעלה על דעתו להתיר, והרי יש שיטות כאלו ויש צדדים כאלו לאסור, וכך החלו להרעיש עליו בקושיות ומענות.

שמע הנודע ביהודה ואמר, יש צדק בדבריכם. אכן נראה שצריך להטריף את הבהמה. אמרו לו האנשים האלו, כבוד הרב, למה להטריף? הרי התורה חסה על ממונם של ישראל (ראש השנה כו:), והרי יש שיטות להתיר, וכך היו מסבכים אותו בטענות וקושיות, וכל אותם אנשים שלא אהבו את הרעיון שהנודע ביהודה יהיה רב העיר החלו מחככים ידים בהנאה, אוהו, הנה, מה שרצינו וקיינו, הגיע. 'תפסנו אותו'. אמר להם הנודע ביהודה, תראו, השאלה שלכם היא שאלה עמוקה, ואני צריך להתבונן בה עד שאוכל להשיב לכם עליה. אבל יש לי גם שאלה שאני רוצה לשאול אתכם. אמרו לו, למה לא? ישאל הרב.

אמר להם, תראו. קהילת פראג יש בה אלפי נפשות כן ירבו, ותמיד יש שאלות. הרי כל פרט ותנועה בחיי האדם מעוגנת בהלכה, ואין לך רגע שהאדם פנוי מקיום הלכה. אם יושב לאכול יש שאלות שונות בהלכות אכילה, ואם הולך לישון יש שאלות שקשורות לשינה, וכך בכל דבר ודבר יש בו מקום לשאלות ולספיקות איך צריך להתנהג על פי ההלכה. והנה, מביאים רב לעיר גדולה שכזו, ואומרים לו דע שאתה צריך להשיב תשובות לכל אנשי העיר, על כל אלפי השאלות שיש להם. ואיך ייתכן דבר כזה שכל אנשי העיר סומכים את ידיהם

א. מספרים שבשעה שהושיבו אותו על הכסא, והיה הכסא גבוה מאד והשולחן היה נמוך, אמר לו מישוהו, 'כבוד הרב אולי הכסא גבוה מידי בשבילך'.. אמר לו הנודע ביהודה, לא היא, אלא שהמסובים נמוכים בשבילי.. וכך מספרים עוד הרבה חידודים ממנו.

בכל השאלות שלהם על הרב? הרי הוא לא נשאל שאלה אחת, אלפי שאלות הוא נשאל! וכי הוא לא בשר ודם? לא ייתכן שהוא יטעה?! הנה, הבאתם לפני שאלה סבוכה בדיני בוקא דאטמא, ואתם רואים שבאמת צריך הרבה דעת כדי שלא יצא מכשול מתחת ידי. אלא מאי? על כרחנו אנחנו צריכים לומר, שהקב"ה באהבתו את עם ישראל, עוזר ומסייע לכל רב שממנים אותו להיות רב ומנהיג לקהילה, שלא יצא מכשול מתחת ידו. זה ההסבר וזה הטעם שיכולים כולם לסמוך על הרב, כי עוזרים לו מן השמים.

אמנם, סיים הנודע ביהודה, במה דברים אמורים כשהשאלה היא שאלה הלכה למעשה, ואם באמת הייתם שוחטים בהמה והיה בה 'בוקא דאטמא' - או אז יש לרב את הסיעתא דשמיא שיקלע למטרה ולא יחטיא, והייתי יכול לענות לכם כדבעי. אבל כיוון שאתם בדיתם דברים מלבכם, וציירתם ציור ושאלה שלא היתה ולא נבראה, והכנתם מראש כמה ימים ושבעות פלפולים שיהיה זה אומר כך וזה אומר כך, חזרתי גם אני להיות כאחד האדם ועניתי כפי שנראה לי כך, וכשהקשיתם אמרתי שבאמת נראה כמו שאתם אומרים. כך השיב הנודע ביהודה, והם שראו בחכמתו עמדו ובקשו ממנו מחילה.

מעשים בגדולי ישראל שזכו לסיעתא דשמיא בדין

כך היא האמת. מי שממית עצמו על התורה וכל חפצו ורצונו להיות עוזר ומסייע לעם ישראל, אזי מן השמים יוליכו אותו בדרך ישרה. אחד מהתלמידים של הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל שהיה בדורו רבן של כל בני הגולה, סיפר ואמר שאני ראיתי בחוש את הסיעתא דשמיא שהיתה למורי ורבי, רבי שלמה קלוגר. פעם הגיעה לפניו שאלה של טריפה בבהמה,

ב. רבי שלמה קלוגר זצ"ל היה ספרא רבה וכתבן עצום, והשיב למעלה מעשרת אלפים תשובות. ספרו שכל יום היה מגיע אליו שק מלא מכתבים ושאלות, והיה מושיב על ידו ארבעה סופרים, והיה מקריא להם בבת אחת ארבעה תשובות שונות בנושאים שונים. לזה עונה בחלק אורח חיים, ולזה משיב בורה דעה, להוא מגיב באבן העזר ולרביעי בחושן משפט. כך היה נוהג בגאונות העצומה שלו, שכן היה במוחו את האפשרות לחלק את המחשבה לארבעה חלקים נפרדים. אצלנו אפילו חלק אחד לא עובד כמו שצריך.. **שמעתי** מאחד מגדולי הרבנים בירושלים שהיה רבי שלמה קלוגר קושר את היד שלו עם חוט בשבת, כדי שלא יבוא בשוגג לידי כתיבה, מרוב הרגל הכתיבה שהיה לו.

וראיתי בהקדמת ספרו (תקון עולם) שכותב על עצמו, אני מדפיס קונטרס זה בשם תיקון עולם ובו תשובות יסודיות בעניני אבן העזר הואיל ואני יודע בעצמי שלא אזכה להדפיס את כל ספרי, כיוון שיש לי הרבה חיבורים, מאה ושלישים ושש במספר. והוא בספרו בגדי יום טוב (דף תפ"ח ע"ב) ובספרו נדרי זירוזין (דף כ"ט ע"ב) ועוד ועוד, עומד ומציין "עיין בספרי מספר מאה ותשע עשרה" ומספר זה וזה וכן

והשיב רבי שלמה קלוגר שהיא טריפה. כולם התפלאו על הפסק שלו, שהרי בדיוק על השאלה הזו נפסק בשולחן ערוך שהיא כשירה, וכי יתכן שרבי שלמה קלוגר שכל התורה כולה חקוקה על לוח לבו הטהור נעלם ממנו סעיף מפורש בשולחן ערוך? באו לפניו עוד פעם ושאלו עוד פעם את השאלה בסגנון קצת שונה, ושוב פסק הרב שזה טרף. התלמידים התביישו להראות לרבי שלמה קלוגר שבשולחן ערוך מפורש שזה כשר, והשתוממו והתפלאו איך פסק לטריפה. בינתים פתחו את הבהמה ומצאו שהיה מסמר תקוע במקום אחר בלב, ואז התברר שבאמת הבהמה הזו היתה טריפה. אם היה פוסק שהיא כשירה אזי חלילה היו יכולים להכשל במאכלות אסורות, ולכן סייעו לו מהשמים שיצא מלפניו דין שהוא אמת לאמיתתה של תורה, כפי שבאמת היה שהבהמה היתה טריפה.

ולמה זכה לזה? - כי הוא הפקיר את עצמו בשביל כלל ישראל. לא היה אכפת לו לא מכבודו ולא מגופו ולא משום דבר, והעיקר היה אצלו רק להיות לעזר לציבור והיה תמיד משועבד לצרכי הציבור. לכן נתנו לו את ה'שולחן ערוך החמישי', את הדרך ואת החכמה, שידע תמיד לקלוע אל המטרה. מי שמחפש רק את האמת לאמיתתה, יש לו סיעתא דשמיא מיוחדת שמלווה אותו.

וכך מסופר על זה הדרך על הרבה הרבה גדולים שהדריכו אותם מהשמים וסייעו בידם למצוא את התשובה הנכונה לכל שאלה ושאלה. הרי האדם יראה לעינים, ואיך הרב והדיין יכול לדעת את כל מסתרי הלב שיש אצל כל אחד? אבל מן השמים מסייעים. על רבה של ירושלים במושך שבעים שנה, רבי שמואל סלנט זצ"ל, סיפרו שפעם באו אליו שלשה אנשים. איך באו? - שנים מהם הרימו והביאו אתם אדם שלישי. והאיש השלישי הזה היה חבול ומוכה באופן מבהיל, כל פניו היו נפוחות, וכל כולו שבר כלי. אמרו לו השנים, כבוד הרב יראה, אתה יודע מי עשה את זה? - ראובן פלוני. הוא התקוטט עם זה האיש והכה אותו מכות נמרצות, ועכשיו יראה כבוד הרב איך הוא נראה.

אמר להם הרב, טוב, ומה אתם רוצים ממני? אני לא יודע עזרה ראשונה... בשביל מה הבאתם אותו לכאן? אמרו לו, אנחנו רוצים שכבוד הרב יקח ויעכב את המשכורת שאמור ראובן לקבל, שלא יגיע אליו. הרי תראה איזה עבריין הוא ואלו מכות שהכה את זה המסכן! לא מגיע לו לקבל עכשיו כסף.

רבי שמואל סלנט שמע ושתק. הבינו שהוא לא מתייחס לדבריהם, והתחילו לשכנע אותו. כבוד הרב, תראה איזה 'עין הרע' עשה לו... בקושי נשארה לו עין. תראה איזה אף יש

הלאה... לרוב ריבוי החיבורים שלו כבר היה מונה את הספרים שלו על פי מספרים. [וראה לדוגמא בספרו טוב טעם ודעת ממהדו"ת י"ד (סימן רכ"ה) ועוד, ובספר ברית יעקב סימן י"א הערה א' עיש"ב].

לו, כבר בטל ממנו שם אף... תעיין ותראה מה שעולל לו ראובן זה. אבל רבי שמואל סלנט ממשיך לשתוק. שוב אמרו לו, כבוד הרב, למה אתה שותק, תראה אותו, רחמנות עליו איך שהוא נראה. כיון שראה רבי שמואל שהם מתעקשים ועומדים על דעתם, אמר להם: אני יודע אם זה החבול המסכן הזה, לא הכה את ראובן ההוא מכות הגונות שכאלו, שגם להגיע לכאן הוא כבר לא יכל.. ובאמת נשלח השמש של רבי שמואל לבדוק, והוא הגיע ומצא את ראובן הזה שוכב כשהוא חבול כפלים מזה, שלשת רבעי מת, ואנשי החברה קדישא מסביבו.. זו היתה הסיעתא דשמיא שלוותה את רבי שמואל סלנט, שלמרות שהגיעו פה שני אנשים והביאו אותו במצב כזה, רבי שמואל לא התרשם מהם. זו סיעתא דשמיא שמקבל מי שמקיא חלב שינק משדי אמו ומוסר נפש בשביל הכלל.

רבינו הגדול הגאון רבי יוסף חיים זצ"ל בספרו בן איש חי על התורה (פרשת משפטים) כותב על זקינו רבי משה חיים זצ"ל שהיה מגדולי הרבנים בדורו בבגדד, מעשה שכזה. היה דין ודברים בדיני ממונות בין שנים, ויצא הדין שצריך להשביע אחד מהם. ואותו אחד שיצא דינו שהוא צריך להשבע, שמע ומיד אמר, 'בסדר כבוד הרב, צריך להשבע? הנה אני מוכן להשבע'. ראה רבי משה חיים שאותו אחד מיקל בשבועות ולא יודע את הדברים הנוראים שכתובים בגמרא (שבועות לט.) על מי שנשבע שבועת חנם, שכל העולם מזדעזע ונפרעים ממנו ומכל העולם, ואמר לו, טוב, אשביע אותך. אבל לא אשביע אותך סתם באיזה ספר או באותיות, אלא אשביע אותך בשני לוחות הברית..

ההוא שמע את זה והחוויר. בשני לוחות הברית? שני הלוחות של משה רבינו? אוי ואבוי לי.. אמר רבי משה חיים לשמש שלו, לך ותטבול במקווה כמה טבילות ותכוון כמה כוונות, ואחר כך תביא לכאן את שני לוחות הברית ואשביע אותו בהם. ההוא שמע את זה ונעשה כל בשרו חידודין חידודין, אמר, במחילה כבוד הרב, אני עוד יכול לחזור בי? אולי זה בתוך כדי דיבור? אני מפחד. אמר לו הרב, לא! אמרת שאתה רוצה להשבע, תשבע בשני לוחות הברית. אמר לו האיש, כבוד הרב, אני מודה שאני השקרן ואני הרמאי ואני חוזר בי מכל מה שטענתי, ואני מוכן לקבל עלי כל עונש ובלבד שלא אצטרך להשבע. וכך היה, חזר בו האיש מכל טענותיו והתברר הדין לאמתו.

אחרי זה שאלו את רבי משה חיים, כבוד הרב, מה זה שאמרת שתשביע אותו בשני לוחות הברית? מאיפה תביא לכאן את שני לוחות הברית? אמר להם, כן, יש ספר שנקרא שני לוחות הברית.. על זה אני כיוונתי שישבע.. רק ההוא הדיוט שלא הבין על מה דברתי..

כך מביא הבן איש חי. בדין ובמשפט צריכים פקחות וחכמה, וזה סיעתא דשמיא שבאה לאדם רק כאשר כל מגמתו להוציא את האמת לאורה ולאמיתתה, ואז מסייעים אותו מן השמים, כפי שדברנו.

חכמתו של רבי אליהו חיים מייזל זצ"ל

בדור שלפנינו היה אחד מגדולי הגאונים, ושמו רבי אליהו חיים מייזל זצ"ל, ומספרים הרבה על חכמתו ופקחותו בדינים שהיו לו.

פעם נפלה מריבה בין שתי נשים, שתלו כביסה כמו שהיה נהוג פעם על חבל אחד גדול, ונפל החבל והתערבבה כל הכביסה, וזה טוענת כולו שלי וזו טוענת כולו שלי.. באו לבית הדין עם כל הבגדים, אחת אומרת כל הבגדים שהיו על החבל שלי היו, אולי יש לה לשניה כמה מקלות כביסה.. השאר הכל שלי. השניה אמרה לא היא, הכל שלי. הרב שמע ואמר להם, תשמעו, אני צריך לעיין בדבר הזה, זה לא פשוט. תחכו בינתיים בחדר השני.

אמר רבי אליהו חיים לאשתו, תביאי את כביסה משלך. תביאי עוד כמה מגבות ועוד כמה בגדים, ולאחר שהביאה עמד וערבב את כל הבגדים שלו יחד עם כל הבגדים האחרים. קרא הרב לאחת מהנשים ואמר לה, בואי תבדקי מה שלך פה. היא בודקת ואומרת זה שלי וזה שלי, וגם זה שלי, וגם המגבות של הרב שלי.. הכל הכל שלי. הרב שמע ושקת, אמר לה - טוב, תצאי החוצה ואקרא לך עוד מעט לפסק הדין.

היא יצאה וקרא הרב לשניה. אמר לה, בכבוד, תבחרי מה ששייך לך פה. התחילה בוררת ואומרת, זה שלי וזה שלי, אבל זה לא שלי. זה גם שלי, אבל זה לא שלי. ואז ראה הרב שהיא דוברת אמת, ולוקחת רק את מה ששייך לה, בלא לגעת במה ששייך לו. פסק הרב את הדין ואמר, השניה היא נאמנת, והראשונה אין לה זכות טענה ומענה כאן.

זו היתה פקחותו הגדולה של הרב. אחרים מה היו עושים, גורל אולי.. אבל הוא היה מלווה בכח הסיעתא דשמיא שלוותה אותו כדי להוציא דין אמת לאור. וכך היו אתו אלפי דינים ומשפטים שידע לברר בפקחות ובתבונה.

היה מעשה בקופאי בעיר שם, שפעם נכנסו שודדים לשדוד אותו. ומי היו השודדים? - חמישה שוטרים. השוטרים הרוסיים שדדו אותו, ולא די בזה אלא שגם העלילו עליו

ג. היה מגדולי תלמידיו של רבי איצ'לה מוולוז'ין. רבי אליהו חיים הפליג בזקנה, ואת כל חייו הפקיר בעבור כלל ישראל. הושיע אלפים ורבות מישראל בכל מיני אופנים, ובטרחות מרובות ועצמות שהטריח את עצמו. גם בערוב ימיו כשהיה חולה מאד, עד יומו האחרון, עדיין היה עוזר ותומך ומסייע לכל אחד כפי מה שיכל, ואם נבוא לספר אפס קצהו לא נגמור.

ספרו שכשנהיה חולה הלך לרופא, והיה מתאנח שכואב לו כאן וכואב לו שם. שאל אותו הרופא, כבוד הרב מה כבר אפשר לעשות, כבודו רוצה להיות צעיר? אמר לו הרב, לא, אני רוצה להמשיך להזקין.. נכון שאני בן תשעים ומשהו, אבל כלל ישראל צריכים אותי ונעזרים בי.

שהוא מהפכן ושנתן שוחד לאחד מהם כדי שישתוק. איש כזה שהיו נגדו האשמות חמורות כל כך, היה אחת דינו להמית. בא האיש לרבי אליהו חיים והוא בוכה, כבוד הרב, תציל את חיי. לא רק שגנבו אותי ועשקו אותי, עוד עכשיו העלילו עלי עלילה שכזו שאני מהפכן, ושאני שיחדתי, מה יהיה עלי?! אמר לו הרב, תשמע היטב מה שאני אומר לך. בין אם אתה מבין ובין אם אתה לא מבין, בשעת המשפט, בתחילה תכחיש ותאמר שלא נתת לאף אחד שוחד, אבל כאשר ילחצו אותך ויגידו שכן נתת שוחד, תודה ותאמר שאכן נתת שוחד, אבל לא רק לשוטר אחד, אלא לכל השוטרים.

וכך היה. האיש הובא למשפט, ובתחילה כשהאשימו אותו שאתה עוללת כך וכך ונתת שוחד, אמר האיש, לא ולא, בשום פנים ואופן, לא היו דברים מעולם. התחילו לצעוק עליו ולאיים עליו, ואז אמר היהודי, נכון אדוני השופט, נתתי שוחד. אבל לא רק לשוטר אחד, אלא לכל השוטרים כולם נתתי שוחד. השופט שמע כך, ומיד אמר להם כך? - תוציאו כולכם מיד מה שיש לכם בכיס. כל אחד הוציא, ובאמת ראו שיש לכל אחד הרבה כסף בכיס, ממה ששדדו אותו.. התחיל השופט לחקור אותם, מאיפה יש לך כסף? ומאיפה יש להוא כסף? והם התחילו לגמגם ולהעלות תירוצי סרק, עד שנתברר שהם שקרנים.

זו היתה פקחותו של רבי אליהו חיים. וכך מספרים עליו עוד הרבה סיפורים, הן על החסד שהיה בו, כמה שהפקיר את עצמו כדי לאסוף צדקות לעניים^ד, והן על החכמה והפקחות

ד. מספרים, כי היה שם בעיר עשיר גדול אחד, ובעל צדקה, אבל לא תמיד נתן. פעם אחת בחורף, בקור הגדול והנורא, הלך רבי אליהו חיים לבקש ממנו כסף לטובת העניים. כשדפק בדלת העשיר, יצא העשיר לקראתו, והנה הוא רואה את רב העיר עומד בפתח. אמר העשיר, כבוד הרב, כבוד גדול הוא בשבילי שהרב הגיע אל ביתי. בשביל מה באת? - אמר לו רבי אליהו חיים, תשמע, עלה בדעתי חידוש בפרשת שבוע. התחיל לומר לו את החידוש, וחידוש גורר חידוש, והסבר גורר הסבר, וכך לפלל אתו עוד ועוד, ואותו העשיר עומד שם בפתח הבית עם מעיל בית קל וכולו רועד מקור והוא מתפלל להקב"ה שלא יקבל שם דלקת ריאות...

אחרי זמן, אומר העשיר לרב, כבוד הרב, במחילה, אם בשביל דברי תורה באת למה עלינו לעמוד בפתח? בוא ותכנס לפנים הבית. אמר לו הרב, בסדר, ונכנסו לבית. ושם, מעין עולם הבא.. האח דולק ומחמם את הבית, המשרתים מביאים כוסות תה למסוכים, תענוג. פונה העשיר לרב ואומר לו, כבוד הרב, באמת, אבל באמת, בשביל מה באת? אמר לו הרב, תשמע, המצב קשה וצריך לעזור לעניים. באתי בשביל לבקש ממך צדקה בשבילם. שאל העשיר, כמה צריכים? - כמה שצריך אתן. ואכן נתן העשיר בעין יפה הרבה מאד.

אחרי שנתן את הסכום הגדול, אמר לו העשיר, ימחל לי כבוד הרב, אולי אני קצת חצוף, אבל תורה היא וללמוד אני צריך. למה הייתי צריך לעמוד אתך בפתח הבית ולשמוע ממך דברי תורה בקור הגדול?

שהיתה לו. והיא היא, אם האדם מוסר עצמו בשביל הכלל, הקב"ה מסייע לו בזה גם כן, שיוכל להוציא דין אמת לאורה.

בספרו של הגאון הצדיק מרעננה (בן לאשרי דברים עמוד טו), מביא עוד סיפור על הפקחות של רבי אליהו חיים מייזל, איך שידע להוציא את האמת לאורה. הוא מספר שהיה מעשה באשה אחת שהיתה משרתת ומבשלת אצל מיישהו. יום אחד שלחו אותה לשחוט כמה עופות אצל אחד השוחטים בעיר, והיא התעצלה ושחטה אותם בעצמה. בעל הבית הרגיש שיש כאן משהו חשוד, אבל כמה שהיה חוקר ודורש להוציא את האמת, הוא לא הצליח. היא תירצה את עצמה כמו עורך דין.. אמר לעצמו, מה אעשה? - אקח אותה לרב. הוא בחכמה שלו ידע להוציא את האמת לאור. אמר לה, את מסכימה לבוא אתי לרב? - אמרה לו, למה לא? אני אבוא אתך לרב, ותראה שאני צודקת..

הגיעו ונכנסו שניהם לרב, והוא מספר שכך וכך המעשה ששלח אותה לשחוט כמה עופות אצל השוחט ונראה לו שהיא לא עשתה את השליחות שלה, והיא מצידה מכחישה הכל במצח נחושה ואומרת שסתם מעלילים עליה עלילות כזב. הרב שמע ואמר להם, תשמעו, זו לא שאלה פשוטה. אני צריך לעיין בה ולבדוק כאן בספרים שלי מה הפסק. לכו בינתים לחדר הסמוך עד שאדע את הפסק מהו ואקרא לכם.

יצאו השנים לצאת, והרב רמו לשמש שישאיר את הדלת פתוחה קצת. לקח הרב את השלחן ערוך חלק יורה דעה, ספר גדול שיתפוס את כל השולחן ויהיה ניכר שכביכול הוא

יכלתי לשמוע את זה פה. אמר לו הרב, לא.. אינו דומה. אם הייתי נכנס לפה וכאן היינו מדברים על יד האח המוסק ועם כוס התה, לא היית טועם את הטעם של הקור, והיית פוטר אותי במאה רובל.. עכשיו שעמדת זמן רב בדלת והעצמות שלך קפאו מקור, עכשיו אתה מבין מה קורה באותם הבתים של העניים שאין להם לא תנור ולא כוס תה חם, ולכן נתת בעין יפה..

עוד סיפרו עליו שפעם אחת בא לבית של עשיר אחד. שאל אותו העשיר, כן כבוד הרב, בשביל מה באת? - אמר לו הרב, באתי כדי לעשות מצוה. איזה מצוה? - מצוות ביקור חולים. התפלא העשיר, ביקור חולים? - אני בריא, הכל בסדר אתי. אמר לו הרב, ומה אעשה? - והרי יש חכם שאמר שאתה חולה. שאל העשיר, מי זה החכם הזה? אמר לו הרב, זהו שלמה המלך.. שלמה המלך? השתומם העשיר, מה אמר לך שלמה המלך? השיב רבי אליהו חיים, הרי כך הפסוק אומר, 'ראיתי רעה חולה תחת השמש, עושר שמור לבעליו לרעתו'. שלמה המלך העיד שיש לך מחלה רעה, שאתה שומר לך את כל הכסף, ולא עושה בו צדקות. לכן הגעתי לבקר אותך. אמר לו העשיר, אבל הנה אתה רואה כבוד הרב, אני בריא ושלם, ובחנים טרחת לבקר אותי. אבל רבי אליהו חיים לא וויתר ואמר לו, תדע שכבר אמרה הגמרא (גדרים לט.) ש'כל המבקר את החולה נוטל אחד משישיים בחליו'. ואנכי עוד לא נטלתי מהחולי שלך, מהממון שלך, כלום.. לא זו משם רבי אליהו חיים עד שהעשיר נתן לו מממונו לטובת העניים והדלים.

מעיין בו¹, והתחיל ללכת הלוך ושוב, והחל מדבר עם עצמו איך לדון, יש סברא כזו לפי הש"ך, וסברא אחרת לפי הט"ז, ואחר כך אמר בקול כדי שישמעו אותו בחוץ, אבל יש ללמד עליה זכות שאם היא שחטה בסכין בשרי, יש להקל, אבל באמת אם היא שחטה בסכין חלבי, אין מה לעשות וזה טריפה... כך צריך לצאת הדין לפי ההלכה. וכך הוא חוזר על זה שוב ושוב שזו הכרעת ההלכה מהש"ס והפוסקים. אחר זמן הזמין אותם להכנס ואמר להם, יש לכם משהו נוסף להגיד? מיד אתן את הדין כפי שיצא לי. איך שהוא אמר את זה, והאשה קמה. 'כבוד הרב, יש לי מה להגיד'. מה? - 'אני רוצה להגיד לך את האמת, אני שחטתי בסכין בשרי'. אמר הרב, פיך הכשילך.. את שחטת את העופות.

חיזוק במידת החסד ובעניני בין אדם לחבירו

זהו 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם', אלין סדורין דגלגולין. ודאי שצריך להיות בעל פקחות מיוחדת כדי להוציא דין אמת לאמיתו. אבל צריך גם כן את הסיעתא דשמיא המיוחדת שרק הקב"ה יודע לסובב ולהוציא את דין התורה לאשורו ולאמיתו. וכשהאדם מכניס את עצמו בתורה, כשהוא מחפש את האמת של התורה, אז נותנים לו את הסיעתא דשמיא הזו מן השמים שיקלע אל המטרה. ובפרט כשמפקיר את עצמו בשביל כלל ישראל בחסד.

ובאמת אין גדול בישראל שלא היה מצויין במידת החסד. ולכן תמיד היתה לגדולי ישראל את הסיעתא דשמיא הזו, שלא תצא תקלה מתחת ידם, וכמו שהבאנו.

ידוע שמצוותיה של תורה מחולקות לשתי מישורים. מישור אחד זה ה'בין אדם למקום', והמישור השני זה ה'בין אדם לחבירו'. מצות תפילין או ציצית אלו מצוות של בין אדם למקום, כפי מה שציווה הבורא יתברך. אבל יש מצוות שענינם לדאוג לטובת הזולת ולעזור להם במה שהם צריכים!

ה. יש אנשים שרואים ספר שממלא את כל השולחן הם רועדים מזה, וכמו שסיפר לי אחד הדיינים בירושלים שהיה מעשה כזה שהיו צריכים להשביע מישוהו, ולקחו את השולחן ערוך הכי גדול שהיה להם באופן שתפס את כל השולחן, ואז כשהוא ראה כזה ספר גדול אמר בזה אני נשבע? אני מודה על האמת... לא רוצה להשבע.. יש כאלו הדיוטות שחומר השבועה לא מפחיד אותם, אבל גודל הספר משפיע עליהם.

ו. והכתוב אומר (מיכה ו, ח) "אהבת חסד", לא מספיק שעושים חסד, אלא צריך גם לאהוב את החסד. ויש מרחק גדול ביניהם. מי שעושה חסד, צריך לבקש ממנו. כשבאים אליו ואומרים לו תשמע, יש איזה יהודי אומלל, תבוא ותעזור לו, הוא בא. אומרים לו תשמע, יש חתן שצריך לסייע לו, הוא אומר

כל אחד שיבחן את עצמו, באיזה חלק הוא שם יותר את הדגש, ועל מה הוא יותר מקפיד, על קיום מצוות בין אדם למקום או בין אדם לחבירו. ובדרך כלל התשובה היא, שהאדם מקפיד יותר על החלק של בין אדם למקום. הוא רוצה שהתפילין שלו יהיו מהודרות, שהלולב שלו יהיה כשר וכן על זה הדרך. אבל בין אדם לחבירו? - ככה ככה.. אם הוא רואה את חבר שלו נופל ושובר את הרגל הוא צוחק, אבל להקדים לו חיוך סתם כך כל יום? - אף פעם לא.. וכך זה רוב בני אדם, שבמה שנוגע לבין אדם למקום משתדלים יותר, אבל בחלק של הבין אדם לחבירו מזלזלים. יכולים אנשים להיות מדקדקים בהרבה מצוות, אבל יחד עם זאת לצער ולהקניט את חבריהם וכיוצא בזה.

אבל רבי חיים פלאגי זצ"ל כותב בתשובה בספרו נשמת כל חי (ח"ב דצ"ד ע"א, ועיין בדברי רבינו שליט"א בספר תוספת חיים דף מ' עש"ב), שיש לו דבר אחד שהוא מבקש מהקב"ה. ועלינו להקשיב היטב, מה צדיק וגדול מיישראל, מבקש מה', ואיזו תפילה הוא שוטח לפני רבון העולמים. ובכן, כותב רבי חיים פלאגי, תפילתי, שאני מבקש מהקב"ה שיעזור לי שאצא בקיום המצוות של בין אדם למקום כמו שאני יוצא בבין אדם לחבירו. להיפך מאתנו. בבין אדם לחבירו היה נזהר עד הקצה האחרון, להקדים ולקבל פני כל אחד ואחד בסבר פנים יפות, לכבד ולעזור ולתמוך בכל האופנים. ולא ביקש רבי חיים פלאגי אלא שקיום המצוות של הבין אדם למקום' שלו יהיה אצלו על הצד היותר טוב, כמו שהוא מקיים את הבין אדם לחבירו.

ועכשיו שאנחנו נמצאים בפרשת משפטים, ורוב המצוות שבפרשה שלנו הם בענינים של בין אדם לחבירו, צריכים להתחזק בענינים האלו. כמה אדם צריך להיות ער ומוכן ומזומן כדי לדאוג לחבירו, וקל וחומר שלא לצער אותו.

'בכבוד, אני מוכן לעזור'. זה הוא מי שעושה חסד, וזהו דבר גדול ושכרו לא יקופח. אבל יש את מי שאוהב את החסד. זה אחד שאם אין לו חסד לעשות זה מפריע לו והוא לא מרגיש טוב, ולכן הוא מעצמו טורח ומחפש עם מי הוא יכול לגמול חסד.

החזון איש באגרות (ח"ב צ"ט) כותב למישהו 'אני רעב לדעת משלומך'. אין זו מליצה, אלא באמת כך הרגיש החזון איש. כמו שאדם שלא אכל יומים הוא כבר מרגיש טוב טוב את הרעב שלו, כך החזון איש אחרי זמן שאותו פלוני לא כתב לו ולא הודיע לו משלומו, הרגיש רעב מזה.

ז. פעם אחת הלך החזון איש בדרך בבני ברק, כמדומני בשמחת תורה, ופגש אותו אחד ברחוב ועיניו זולגות דמעות ואמר לו כבוד הרב אנא, תעזור לי. שאל אותו החזון איש מה הבעיה? - סיפר האיש, אני גר, גר צדק, והנה עכשיו כולם שמחים ורוקדים וצוהלים ואני נמצא לבדי, בודד גלמוד וערירי, לכן אני מצטער. אמר לו החזון איש, אני אשמח אותך, ומיד התחיל לשיר ולרקוד באמצע הרחוב. ואותו הגר

העולם אומרים שלכן יום פטירתו של רבי ישראל סלנטר זצ"ל יוצא תמיד באותה שבת שקוראים בה פרשת משפטים, מפני שהוא בכל חייו טרח להשריש בלב הבריות את הידיעה הזו ואת חומר העבודה המוטל עלינו בעניני בין אדם לחבירו. כל ימיו בכל פעולותיו, וכל הדרכותיו ודיבוריו היו בנושא הזה, ללמד ולפרסם כמה חמור הענין של הבין אדם לחבירו, ולהודיע איך האדם צריך להתנהג בבית עם אשתו ועם בני ביתו. אין מצוה לאדם להיות בביתו כמו המון בן המדתא, שכולם יכרעו ברך לפניו.. אדם לא צריך להיות בבית כמו רודן, לגזור גזירות ולפקוד פקודות וכולם שרויים בגללו בחיל וחלחלה וכבר כששומעים אותו עולה במדרגות עושים כולם וידוי הגדול.. חלילה. צריך לבער את הדבר הזה שיש כאלו שמתנהגים בבית עם קפידות, ומי שהולך בדרך הזו, אזי מן השמים הולכים אתו גם בקפידות. במידה שאדם מודדין לו מודדין לו (סוטה ה:). מי שהולך תמיד רק בעומק הדין, ולא מעניין אותו כלום, שידע נאמנה כי הוא קובע את ההתנהגות שיתנהגו אתו, וגם אתו ילכו בכל חומר הדין ולא יוותרו לו במאומה. אבל אם האדם מלמד זכות, ואומר, לא נורא, טעות לעולם חוזרת, והוא מתנהג בבית בדרך חסד וויתור, קירוב והסברת פנים, בחיך והלבנת פנים, גם אתו ילכו מן השמים בדרך של לפנים משורת הדין.

וזה מה שלימד רבי ישראל סלנטר זצ"ל, שלא די שיהיה מונח בארון שולחן ערוך חלק חושן משפט, אלא צריך להכניס אותו הלכה למעשה בתוך חיי אורח חיים. סיפרו שפעם בא מישהו להתיעץ אתו ואמר לו, אדוני הרב, יש לי שאלה להתיעץ אתך. עד היום הייתי מלמד תינוקות, אבל אני רוצה לעזוב את המקצוע הזה, לפי שהוא מקצוע עם הרבה אחריות, ורבותינו הקפידו על זה שיהיו המלמדים טובים ויעשו את מלאכתם נאמנה, ועיר שאין בה תלמוד תורה מחריבין אותה או מחרימין אותה כמו שאמרו בגמרא (שבת קיט:), מפני שמקום אין בו הבל פה של תינוקות של בית רבן אין לה מציאות ואין לה דבר המעמיד. ולכן, אמר המלמד, אני מפחד מהמקצוע הזה, אולי אני לא עושה אותו כמו שצריך, ורוצה לפרוש. שמע זאת רבי ישראל, ושאל אותו, ומה אתה כן רוצה להיות? - אמר לו האיש, חשבתי להיות חנווני.

שמע רבי ישראל והתחיל לצחוק. חנווני? - הרי אתה בורח מלהיות מלמד תינוקות כי אתה לא רוצה אחריות. וכי אתה יודע איזה אחריות יש על החנווני? כמה משפט צדק צריך

התחיל לחייך ולשמוח, החזון איש, שהיה ספר תורה חי, פתאום רוקד לו ושר עם כל התנועות לכבודו, נהיה מאושר.

אדם אחר מה היה אומר לו? - אכן, אתה צודק, באמת רחמנות עליך, שאתה גלמוד. אבל אל תדאג, אחרי שתמות אני אגיד עליך קדיש.. לא! החזון איש כיון שיש בידו לעשות, מיד קם ועושה. לא מתבייש, ולא מתרץ תירוצים שאולי יש בזה חילול השם, כי כל זה תירוצים, אולי חילול השם של עצמו זה.. ונעמד בעצמו, 'אני ולא שליח אני ולא אחר', לרקוד ולפזז עד שהשני יהיה שמח.

שיהיה אצלו וכמה עליו להקפיד על המאזנים שלו שיהיו בדיוק. והסחורה שהחנווני מוכר צריכה להיות סחורה טובה, לא ישנה ובלויה. לא כחנווני שאומר לך שהכל טוב, והסחורה הזו חזקה וטריה ומשובחת, והוא מביא לך ראייה מהתאריך המוטבע ששם כתוב שרק מחר עובר התאריך, ואחרי זה מתברר שהתאריך הזה הוא של השנה שעברה, וכיוצא בזה.. יש כמה וכמה חנוונים שמקילים בכל מיני אופנים. פעם אמר לי חנווני אחד, אני אף פעם לא מפסיד. אם אני רואה שמכרתי רק מאה וחמישים ככרות לחם ולא את כל המאתים שהיו לי למכור, אני פותח בספר הזכרונות שלי, ואיזה שם שיוצא לי אני מצרף אליו את היתרה.. רושם את זה על שמו. למה שאני יהיה נפסד? - שהוא יהיה נפסד. ופעם יוצא פלוני ופעם יוצא אלמוני. ואמנם אף אחד לא חשוד על דבר כזה, אבל אף על פי כן כמה אחריות יש בדבר הזה, שלא תהיה אונאה ולא יהיה עושק וגזל ורמאות, ובלי ריבית, כך שחנווני צריך לדעת כמעט את כל החושן משפט, כדי שהכל יתנהל אצלו כמו שצריך.

היתה תקופה שאשתו של החפץ חיים זצ"ל החזיקה חנות. פעם אחת קרה שאחד הקונים הגויים קנה אצלו דג מלוח ושכח אותו בחנות. מה עשה החפץ חיים? - בשבוע שלאחר מכן ביום שמגיעים כל הגויים מאותו הכפר לקנות בחנות, נתן לכל גוי וגוי בקשיש.. דג מלוח במתנה. למה? אולי זה אותו הגוי ששכח כאן את הדג בשבוע שעבר. אחר היה שמת, ברוך ה', הרווחתי דג.. אבל החפץ חיים נתן לכל אחד מהגויים, אולי זה הוא.

זו הזהירות היתירה שהיתה לגדולי ישראל בימי ממונות. ולמה כל זה? על מה כל הרעש הגדול הזה? מפני מה שפתחנו בו. ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם - אינן סדורין דגלגולא. הקב"ה לא מוותר על אגורה אחת, ואם האדם לא הולך בצורה ישרה חלילה, הקב"ה מסובב כל הסיבות ומגלגל ודואג שאותו אחד בסוף יפרע את כל חובו. וזהו המוסר הגדול שאנחנו למדים כאן בפרשה שלנו, שעלינו לפקוח עין, להטות אוזן ולהתבונן היטב היטב בכל עסקנו ומעשינו, שיהיו על פי דין תורה, בלא חשש גזל ורמיה, וה' יהיה בעזרנו בזה, ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

חידו"ת פרשת משפטים

א. בענין עבודות המותרות בעבד עברי

שמות (כ"א ב'): "כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד, ובשביעית יצא לחפשי חנם", ובמכילתא שם: "שש שנים יעבוד שומע אני בין עבודה שיש בה בזיון בין עבודה שאין בזה בזיון, תלמוד לומר כשכיר כתושב (ויקרא כ"ה), מה שכיר אין אתה רשאי לשנותו מאומנתו, אף עבד עברי אין אתה רשאי לשנותו מאומנתו, מכאן אמרו לא יושיבנו רבו באומנות שהיא משמשת לרבים כגון חייט, בלן, ספר, טבח, נחתום. רבי יוסי אומר אם היתה מלאכתו מיוחדת לכך יעשה, אבל רבו לא ישנה עליו. כשכיר כתושב מה שכיר עובד ביום ואינו עובד בלילה, אף עבד עברי עובד ביום ואינו עובד בלילה. רבי יוסי אומר הכל לפי אומנתו". [ובפירושו התורה לבעל הרוקח שם (דף קכ"א): "שש שנים יעבד, בגיטריא טבח, חיט, נחתום, בלן, ספר, ולא בלילה"].

והרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות עבדים (פ"א ה"ז) כתב: "אינו נוהג בו [בעבד עברי] אלא כשכיר שנאמר כשכיר כתושב יהיה עמך, ומותר לספר לו שערו, ולכבס לו כסותו, ולאפות לו עיסתו, אבל לא יעשה אותו בלן לרבים, או ספר לרבים, או נחתום לרבים, ואם היתה אומנתו זאת קודם שימכר הרי זה יעשה, אבל לא ילמדנו בתחילה מלאכה כלל אלא אומנות שהיה בה היא הוא שעושה כשהיה עושה מקודם" עכ"ל.

ויש לדעת מדוע הרמב"ם ז"ל הזכיר רק בלן ספר ונחתום, ולא הזכיר גם חייט וטבח שהזכירו במכילתא, וגם יש לדעת מדוע לא הזכיר הרמב"ם ז"ל דברי המכילתא שאינו עובד בלילה ועיין קידושין (ט"ו ב'), ועיין לחם משנה שם וצ"ב.

שוב ראיתי בספרא (פרשת בהר סיני פ"ז ה"ג): "יעבד עמך, שלא תמסור לו אומנתו לאחר, שאם היה בלן לרבים, ספר לרבים, נחתום לרבים לא יעשה, רבי יוסי אומר אם היתה אומנתו לפנים מיכן יעשה, אבל רבו לא ילמדנו בתחילה. אבל אמרו חכמים מספר לו את שערו, ומכבס לו את כסותו, ואופה לו את עיסתו".

ולכאורה נראה שמכאן מהספרא העתיק הרמב"ם ז"ל דבריו ולא מהמכילתא דמשפטים הנ"ל, שהרי מזכיר שרבו מותר לספר לו שערו, שנזכר רק בספרא ולא במכילתא, ולכן הביא רק את שלשת הדוגמאות שנזכרו בספרא והשמיט חייט ובלן שנזכרו במכילתא.

אלא שהיא גופא צ"ב, מדוע רבותינו בספרא לא הזכירו לחייט ובלן כמו שהזכירו רבותינו במכילתא, ובפרט קשה שראיתי בפירושו ברכת הנצי"ב על מכילתא שם (דרי"ד ע"ב) שכתב שהספרא חולק על המכילתא במקור הדרשה דנפיק ליה מקרא "דויעבוד עמך", אבל המכילתא דורש מקרא ד"שכיר כתושב", וכן הרמב"ם סתם כמכילתא שכל זה נתמעט מקרא דשכיר ע"ש, וכל זה צ"ב ובדיקה בדברי רבותינו המפרשים וכעת לא איסתייעא מילתא ורשמתי למזכרת בס"ד.

ב. בענין בעל השור נקי

שמות (כ"א כ"ה): "וכי יגח שור את איש או את אשה ומת, סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור נקי".

בבא קמא (מ"א ב'): "השתא דנפקא ליה איסור אכילה ואיסור הנאה מלא יאכל את בשרו, בעל השור נקי למה לי. להנאת עורו, דסלקא דעתך אמינא בשרו הוא דאסור בהנאה, אבל עורו נשתרי בהנאה, קא משמע לן בעל השור נקי. ולהנך תנאי דמפקי ליה להאי בעל השור נקי לדרשה אחרינא כדבעינן למימר קמון, הנאת עורו מנא להו. נפקא להו מאת בשרו את הטפל לבשרו מאי ניהו עורו. והאי תנא את לא דריש כדתניא שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש, אמרו לו תלמידיו רבי כל אתין שדרשת מה תהא עליהן, אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי שכר על הפרישה, עד שבא רבי עקיבא ולימד את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים".

ופירש רש"י ז"ל: "והשתא דנפקא ליה אכילה והנאה מלא יאכל, כרבי אבהו להיכא דשחטיה וכ"ש להיכא דסקליה בעל השור נקי למה לי: את לא דריש, כדתניא דפירש מהן נחמיה: אתין וגמין, ריבויין: שהגיע לאת ה' אלהיך תירא, לא ידע מה לרבות".

ומפורש בתלמוד דלאותם תנאים שדרשו קרא בעל השור נקי לדרשה אחרינא, אזי הם דורשים את לרבות, ודלא כשמעון העמסוני דלא דריש את לרבות.

והנה בבא קמא שם (מ"ב רע"א) אמרו: "תניא אידך בעל השור נקי רבי יוסי הגלילי אומר נקי מדמי ולדות", הרי שרבי יוסי הגלילי דורש קרא דבעל השור נקי לפטור מדמי ולדות שאם נגח אשה ויצאו ילדיה פטור, ולפי זה יוצא דרבי יוסי הגלילי דורש את לרבות כנ"ל.

חגיגה (י"ד א'): "כתוב אחד אומר כרסיה שביבין דינור, וכתוב אחד אומר עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב. לא קשיא אחד לו ואחד לדוד, כדתניא אחד לו ואחד לדוד דברי רבי עקיבא, אמר לו רבי יוסי הגלילי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול, אלא אחד לדין ואחד לצדקה".

ופירש רש"י ז"ל: "כרסיה, משמע כסא אחד, כרסון רמיו שני כסאות הוטלו, נתקנו לישב עליהן: שכינה חול, להושיב אדם בצידו".

ודברי התלמוד דחגיגה הובאו בילקוט שמעוני דניאל (רמז אלף ס"ה), וראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו מ"י החסד ח"ב על ילקוט שמעוני (שם דקס"ו ע"ד) שכה כתב: "עקיבא עד מתי אתה עשה קודש חול, אמר אלי בני אברהם נר"ו דרבי יוסי הגלילי כשמעון העמסוני סובר דפרש מלדרוש את לרבות תלמידי חכמים, אבל רבי עקיבא כארי דורש את, ולזה אמר לו רבי יוסי הגלילי עד מתי".

ועם שדפח"ת, מכל מקום הרי לפי האמור רבי יוסי הגלילי עצמו דורש את לרבות וכרבי עקיבא, ולא ידעתי מדוע הגאונים אב ובנו לא העירו מכאן, וכמשנ"ת וצ"ע.

ודע דכטענת רבי יוסי הגלילי דרבי עקיבא עשה קדש חול מצינו, גם איפכא, שאמרו במדרש קהלת רבה (פ"ז ס"ב): "כתיב אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם ולשום לו שם, אמר רבי יוסי הגלילי אומה ואלהיה, אמר לו רבי עקיבא עשית קדש חול" ודוק. [ועיין סנהדרין (ל"ח א'), וירושלמי סוכה (פ"ד ה"ג), ומכילתא (פרשת בא פרשה י"ד), וספרי (פרשת בהעלותך) ודוק].

והאידנא ראיתי בשיטה מקובצת בבא קמא שם, ובתוספות מנחות (י"א ב') מה שכתבו שם בענין רבי יוסי הגלילי דורש את, ועיין בפסקי הרא"ש בכורות (פ"א ס"ה), וכתבתי למזכרת עד שנעיין בה.

ג. בענין חזר ושנה שור וחמור

שמות (כ"א ל"ז): "כי יגנוב איש שור או שה, וטבחו או מכרו, חמשה בקר ישלם תחת השור, וארבע צאן תחת השה".

ופירש רש"י ז"ל: "תחת השור תחת השה, שנאן הכתוב לומר שאין מצות תשלומי ארבעה וחמשה נוהגת אלא בשור ושה בלבד".

ובתב בעיקר שפתי חכמים שם (אות ה'): "דלא תימא ילפינן שור שור משבת והכל בכלל, על זה פירש שנאן פירוש שה דרישא ושור דסיפא למה לי אלא לאשמועינן שור ושה בלבד".

ויש להבין דשם (כ"ב ג') כתוב: "אם המצא תמצא בידו הגניבה משור ועד שה עד חמור עד שה חיים שנים ישלם", ופירש רש"י ז"ל: "משור ועד חמור, כל דבר בכלל תשלומי כפל בין שיש בו רוח חיים שהרי נאמר במקרא אחר [לקמן פסוק ח'] על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה ישלם שנים לרעהו".

וצ"ב מדוע כאן לא נאמר דשנאן לומר דווקא הם דהיינו שור חמור וכו', כמו שאמרו גבי טביחה ומכירה, ועיין.

ד. בענין מכשפה לא תחיה

ט"ו תמוז תשמ"ב.

שמות (כ"ב י"ז): "מכשפה לא תחיה, כל שוכב עם בהמה מות יומת".

סנהדרין (ס"ז א'): "מכשפה לא תחיה, אחד איש אחד אשה, אם כן מה תלמוד לומר מכשפה מפני שרוב נשים מצויות בכשפים".

עירובין (ס"ד ב'): "אמר מר ואין מעבירין על האוכלין, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי לא שנו אלא בדורות הראשונים שאין בנות ישראל פרוצות בכשפים, אבל בדורות האחרונים שבנות ישראל פרוצות בכשפים מעבירין". ועיין ברכות (נ"ג א'), וסוטה (מ"ח א'), ובחיבורי ברית יעקב (סימן ל"ו הערה י) עיין שם.

ולבאורה מעולם היו שכיחי מכשפות ואף בדורות הראשונים, שרוב נשים מצויות בכשפים ולכן התורה הוציאה האזהרה בלשון מכשפה לא תחיה כנ"ל ועיין.

והנה בעירובין דלעיל בעל השמועה הוא התנא רבי שמעון בר יוחאי, והוא עצמו אמר במסכת סופרים (פט"ו ה"י) הטובה שבנשים כשפנית, ולא משמע דכונתו רק לדורות האחרונים ועיין. [מיהו גירסת הרי"ף והרא"ש בעירובין שם רבי שמעון בן יהוذاק ודוק].

ורש"י ז"ל בפירושו לתורה שם כתב: "מכשפה לא תחיה, אלא תומת בבית דין, ואחד זכרים ואחד נקבות אלא שדבר הכתוב בהווה שהנשים מצויות מכשפות". ומקור הדברים במסכת סנהדרין הנ"ל.

ובתב רבי אליה מזרחי ז"ל בכיאוורו לרש"י שם: "לא תחיה אלא תומת בבית דין. לא כמו "לא תחיה כל נשמה", שהוא אזהרה לכל מוצאו שיהרגנו, ואין צריך לא עדים ולא התראה ולא בית דין" ועיין למהר"ל ז"ל בגור אריה שם.

וחידוש פלא ראיתי בפירוש רבותינו בעלי התוספות ז"ל על התורה שם מהדורת "הדר זקנים" שכה כתבו: "מכשפה לא תחיה, לכך לא פירש מיתת מכשף בהדיא באיזה מיתה ימיתוהו, לפי שאילו היה יודע מיתתו לא יוכלו להמיתו באותה מיתה, והכי פירושו מכשפה לא תחיה, לא יעמידנה בדין סנהדרין, אלא כל היודע שהיא מכשפה יקדים להורגה וכל הקודם זכה. ואם יביאנה לבית דין שמה תעשה מכשפות להנצל, וכן הוא אומר גבי כנעניים לא תחיה כל נשמה שלא יביאם לבית דין, וכן מצינו בשמעון בן שטח שתלה שמונים נשים באשקלון ביום אחד", ומקור הדברים רואה אני שהם דברות רבינו יוסף בכור שור ז"ל בפירושו לתורה הנדפס כעת עיין שם.

ובן כתב בקצרה הרב החזקוני ז"ל שם: "מכשפה לא תחיה, סתם לך מיתתה ללמדך כל הקודם לפגוע בה זכה שאם תשהה אותה עד שתעמוד בדין תעשה מכשפות להנצל".

ונראה בעליל שרבותינו בעלי התוספות ז"ל באו להוציא מפירוש רש"י ז"ל שכתב שיעמיד למכשף בבית דין ולא תחיה האמור כאן אינו כלא תחיה כל נשמה האמור בשבעה עממים וכנ"ל ודוק היטב.

אבל זה דבר חדש חדש שמכשף אין צריך להעמידו לדין בבית דין אלא כל הקודם בו זכה, וקשה אם כן מה נחלקו רבותינו התנאים במסכת סנהדרין (ס"ז א') אם מכשף מיתתו בסקילה או בסיף ע"ש, והרי כל הקודם והרג למכשף באיזה מיתה שתהיה זכה, אתמהא.

והראיה שהביאו בעלי התוספות ז"ל משמעון בן שטח שתלה שמונים מכשפות ביום אחד, לא הבנתי כוונתם בזה, ומה גם שהוא לצורך שעה עשה עיין בדברי רש"י ז"ל סנהדרין (מ"ה ב' ומ"ו א') ולרמב"ם בפירוש המשניות סנהדרין שם, ובחיבורי ברית יעקב (סימן כ"ד אות ה') וצריך לכאן. ובחידושי למסכת סנהדרין (כת"י) שם הארכתי בס"ד.

ועכשיו ראיתי לרבינו יעקב דילישקייש ז"ל בספר אמרי נועם על התורה שם (פרשת משפטים דף ס"א) שגם כן כתב כנ"ל בדברי רבותינו בעלי התוספות בהדר זקנים הנ"ל. [וכתב הגאון

חיד"א ז"ל בספרו דברים אחדים (דקס"ג ע"א): "ספר אמרי נועם ידוע שהוא מלוקט מהתוספות ורבותינו הראשונים", ועיין בספרו שם הגדולים חלק הספרים (מערכת א' אות ק"ג) ועוד שם (מערכת ד' אות ל"ד), ובהקדמת המהדיר זצ"ל לספר הנ"ל].

ובהגהות המהדיר הגה"צ רבי מרדכי הריס זצ"ל על ספר אמרי נועם (שם) ציין להערות הגאון מהרי"פ פרא"א ז"ל לספר "הדר זקנים" שנדפסו באוצר הפירושים על התורה (הוצאת שולזינגר ארה"ב תש"י) שכתב: "כל הדברים הללו תמוהים מאוד שהדבר פשוט דמכשף ומכשפה כשאר כל חייבי סקילה ואין דינם מסור אלא לבית דין ע"ש" עכ"ל.

וספר זה לא ראיתי מימי, מכל מקום מצינו שכבר הגאון המובהק מהרי"פ פרא"א ז"ל שעמד בזה כאשר תמהתי, ויש לעיין בכל דבריו אם כתב תירוץ.

עוד מצאתי לגאון המובהק מאזמיר רבי יצחק נאבארו ז"ל בספרו המצויין פני מבין ח"ב (נדפס בשאלוניקי תקפ"ו) על מסכת סנהדרין (ס"ז א' דרכ"ט ע"ב) שהביא דברי הרב החזקוני והרב אמרי נועם ותמה עליהם טובא וסיים: ולא ראיתי לשום אחד מהמפרשים שעמדו על דבריהם והוא פלא שלפי דבריהם יוצא דבר חדש אשר לא ראינו ולא שמענו דמכשף לא בעינן לא ולא התראה ומצוה בראשון והוא פלא". [ומי יתן והיה מי שיחדש הדר זיוו של ספר נפלא זה וידיפסנו מחדש, והיא שיטה מפוארה על מסכת סנהדרין העמוקה דכרכא דכוליה בה. הגאון המחבר נפטר בכ"ה מנחם אב תקצ"א זיע"א].

ועזרני השי"ת ומצאתי שכבר הרגיש בזה גאון קדמון הוא הרב בעל באר שבע ז"ל, בספרו צידה לדרך על התורה (פרשת משפטים דע"א ע"א) שהביא דברי הרב החזקוני הנ"ל וכה כתב: "אף גם זאת אינו מדברי הרב המחבר החזקוני ז"ל, אלא איזה תלמיד טועה כתב כן בגליון בחוץ וכתבוהו הסופרים בפנים, שהרי משנה שלימה שנינו שמכשף מהנסקלין, וכן פסק הרמב"ם והחינוך והסמ"ג וכו', ובלי ספק שהרב החזקוני לא נתן אבן נגף ומכשול לפני המעיינים, ואל תתמה שנתוספו דברים בחיבור שאינן מדברי הרב המחבר כי כבר מצינו כן בשאר ספרים קדמונים לאין מספר". [ומה שכתב על שיש תוספות בדברי הרב החזקוני - עיין מה שכתבתי להשיב על זה בחיבורי מנוחת שלום ח"ה (סימן ל"ה) וצרף לכאן].

הרי שכבר הוא קדם ועמד בדבר הרב החזקוני ז"ל שדברים ככתבן תמוהים מאוד וכנ"ל. [וק"ק שבספר פני מבין הנ"ל לא זכר לן].

אמנם בתירוץ זה של הגאון צידה לדרך ז"ל שהיא תוספת מהגליון, ואינה דברי הרב החזקוני עצמו לא יגה מזור, ואין לו קיום, אחר שכך מצינו גם בפירושי רבינו יוסף בכור שור, וגם בדברות רבותינו בעלי התוספות על התורה, וגם בספר אמרי נועם כנ"ל, ואטו בכלום היו הגהות על הגליון ונכנס לגוף הספר זה דבר שאי אפשר, כמו שמבין כל מעיין.

ומן התימה שהרי ספר אמרי נועם היה לו לרב צידה לדרך ז"ל, ומזכירו בחיבורו שם פרשת חיי שרה ופרשת כי תשא, ואם היה רואה בדבריו כאן פרשת משפטים היה רואה שגם הוא כתב בדברי הרב החזקוני ז"ל, כך שאין לתלות בהעתקת וכניסת גליון לגוף דברי המחבר, עם שדבר זה מצוי היה וכדכתבנא בחיבורי מנוחת שלום ח"ה (סימן ה' וסימן ל"ה) עיין שם.

ומה גם שהמהדיר של ספר החזקוני (מהדורת החד"ש) כתב שספר החזקוני נדפס **מכתב יד המחבר עצמו** ולא מכתב יד מעתיקים ע"ש, ולפי זה בודאי אין לתלות שיש כאן תוספת מגליון הספר שנכנס לגוף הספר ודוק.

אבל האמת לדעתי כבר כתבתי בחיבורי מנוחת שלום שם (סימן ל"ה) דכל מה שכתב הרב החזקוני [והוא הדין רבותינו הראשונים ז"ל הנ"ל], אינו אלא ליישב פשוטו של מקרא אחר שלא נתבאר להדיא מה מיתתו של מכשף, ולפי הכלל גדול בידינו: "כל מפרשי התורה לא יכוונו בפירושם לתורה רק ליישב המקרא - כהלכה או לא כהלכה" כדברות רבינו הגאון הרא"ם ז"ל בכיאורו על פירוש רש"י על התורה (שמות כ"ב ח'), ועיין בחיבורי מנוחת שלום שם, ובחיבורי ברית יעקב (סימן ב' דמ"ו ע"ב), ובחיבורי כרם יעקב (סימן י"ד אות י"א), ועוד שם (סוף דף רל"ז), ובחיבורי אור משה (סימן ו' דף מ'), ובחיבורי טוב להודות ח"ג (סימן ט"ז), ובחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן נ' אות א') ודוק היטב.

ועיין מה שכתבו בכיאור דברי הרב החזקוני הנ"ל, בהגהות הרב המהדיר ז"ל שם, וגם בספר מרגליות הים סנהדרין (מ"ה ב' אות כ"ג) ואני הנלע"ד כתבתי בס"ד.